

IQTIDORLI O'QUVCHILARDA IJODIY QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

L.U.Salayeva¹

1. Urganch davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Mas'ul muallif: Salayeva Latofat
Ulug'bek qizi, Urganch davlat
universiteti mustaqil tadqiqotchisi.

Accepted: 18 Sentabr 2026
Published: 18 Sentabr 2026

Copyright: © 2026 by the
author(s). Licensee Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Salayeva, L. U.
IQTIDORLI O'QUVCHILARDA
IJODIY QOBILIYATLARNI
RIVOJLANTIRISHNING
PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI / L.
U. Salayeva // Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.
— 2026. — T. 9, № 1. — B.
324–326.

Annotatsiya. Mazkur maqolada iqtidorli o'quvchilarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning psixologik mexanizmlari yoritilgan. Iqtidorli o'quvchilarning individual-psixologik xususiyatlari, ijodiy tafakkuri, motivatsiyasi, mustaqil fikrlashi hamda yangi g'oyalarni ilgari surish qobiliyatini shakllantirishga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilingan. Shuningdek, ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarishda psixologik qo'llab-quvvatlash, individual yondashuv, muammoli vaziyatlar yaratish va mustaqil faoliyatni rag'batlantirishning ahamiyati ochib berilgan. Ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish jarayonida o'quv motivatsiyasi, bilish faolligi va emotsional barqarorlikning o'zaro bog'liqligiga alohida e'tibor qaratilgan. Maqolada iqtidorli o'quvchilarning ijodiy imkoniyatlarini samarali rivojlantirishga xizmat qiluvchi psixologik-pedagogik shartlar yuzasidan ilmiy xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar: iqtidorli o'quvchilar, ijodiy qobiliyat, kreativlik, ijodiy tafakkur, psixologik mexanizm, motivatsiya, individual yondashuv, bilish faolligi, ijodiy salohiyat, psixologik rivojlanish.

IQTIDORLI O'QUVCHILARDA IJODIY QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Аннотация. В данной статье освещаются психологические механизмы развития творческих способностей одарённых учащихся. Анализируются индивидуально-психологические особенности одарённых учащихся, их творческое мышление, мотивация, самостоятельность, а также факторы, влияющие на формирование способности выдвигать новые идеи. Особое внимание уделяется значению психологической поддержки, индивидуального подхода, создания проблемных ситуаций и стимулирования самостоятельной деятельности учащихся в процессе обучения. В процессе развития творческих способностей особое внимание уделяется взаимосвязи учебной мотивации, познавательной активности и эмоциональной устойчивости учащихся. В статье представлены научные выводы относительно психолого-педагогических условий, способствующих эффективному развитию творческого потенциала одарённых учащихся.

Ключевые слова: одарённые учащиеся, творческие способности, креативность, творческое мышление, психологический механизм, мотивация, индивидуальный подход, познавательная активность, творческий потенциал, психологическое развитие.

IQTIDORLI O'QUVCHILARDA IJODIY QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Abstract. This article examines the psychological mechanisms of developing creative abilities in gifted students. It analyzes the individual psychological characteristics of gifted students, their creative thinking, learning motivation, independence, and the factors that influence the realization of their creative potential. Particular attention is paid to the importance of psychological support, an individual approach, creating problem-based situations, and encouraging students' independent activities in the educational process. The article also explores the relationship between cognitive activity, motivation, and emotional stability in the development of creative abilities. Scientific conclusions and practical recommendations are provided regarding the psychological and pedagogical conditions that contribute to the effective development of the creative potential of gifted students.

Keywords: gifted students, creative abilities, creativity, creative thinking, psychological mechanisms, motivation, individual approach, cognitive activity, creative potential, psychological development.

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilarning intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirish, ularning individual qobiliyatlarini aniqlash va ro'yobga chiqarish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, iqtidorli o'quvchilar bilan maqsadli va tizimli ishlash ularning mavjud imkoniyatlarini yanada rivojlantirish hamda kelajakdagi shaxsiy

va kasbiy faoliyatiga mustahkam zamin yaratadi. Iqtidorlilik insonning muayyan faoliyat sohasida yuqori natijalarga erishish imkonini beruvchi individual-psixologik xususiyatlari majmuasi sifatida namoyon bo'ladi. Iqtidorli o'quvchilarning rivojlanish jarayonida ijodiy qobiliyatlar alohida ahamiyatga ega. Ijodiy qobiliyat o'quvchining yangicha fikrlashi, muammolarga noodatiy yondashishi, mustaqil qaror qabul qilishi, yangi g'oyalarni ilgari surishi va mavjud bilimlardan samarali foydalanishida namoyon bo'ladi. Shu sababli ta'lim jarayonida nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarning kreativ tafakkuri va ijodiy faolligini rivojlantirishga yo'naltirilgan psixologik shart-sharoitlarni yaratish zarur. Iqtidorli o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish murakkab va ko'p qirrali psixologik jarayon bo'lib, unda motivatsiya, bilish faolligi, mustaqil fikrlash, emotsional holat, o'z-o'zini baholash hamda ta'lim muhiti kabi omillar muhim rol o'ynaydi. O'quvchining ijodiy imkoniyatlarini to'g'ri aniqlash va ularni rivojlantirish uchun individual yondashuv hamda psixologik qo'llab-quvvatlashdan samarali foydalanish talab etiladi. Shu nuqtayi nazardan, iqtidorli o'quvchilarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning psixologik mexanizmlarini o'rganish zamonaviy psixologiya va pedagogikaning dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Mazkur masalani ilmiy jihatdan tadqiq etish iqtidorli o'quvchilarning ijodiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga xizmat qiluvchi samarali psixologik-pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili. Iqtidorlilik va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish masalasi psixologiya va pedagogika fanlarining muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur muammo xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy izlanishlarida turli nazariy hamda amaliy jihatdan o'rganilgan. Iqtidorlilik tushunchasining mazmuni, uning tarkibiy qismlari va rivojlanish omillarini aniqlash bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar iqtidorli o'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish zarurligini ko'rsatadi. Iqtidorlilikning psixologik tabiati masalasini o'rgangan olimlardan F. Galton, J. Guilford, E. Torrance, H. Gardner va R. Sternberglarning tadqiqotlari alohida ahamiyatga ega. J. Guilford ijodiy tafakkurni divergent fikrlash bilan bog'lab, ijodkorlikning ravonlik, moslashuvchanlik va originallik kabi ko'rsatkichlarini ajratib ko'rsatgan. E. Torrance esa ijodiy qobiliyatlarni aniqlash va rivojlantirishga qaratilgan metodikalarni ishlab chiqib, ijodkorlikni ta'lim jarayonida shakllantirish mumkinligini asoslagan. H. Gardnerning ko'p qirrali intellekt nazariyasida inson qobiliyatlari faqat an'anaviy intellekt ko'rsatkichlari bilan cheklanmasligi, balki lingvistik, mantiqiy-matematik, musiqiy, fazoviy, interpersonal va boshqa qobiliyatlar orqali ham namoyon bo'lishi ta'kidlanadi. R. Sternbergning triarkik intellekt nazariyasida esa analitik, ijodiy va amaliy qobiliyatlarining o'zaro bog'liqligiga e'tibor qaratiladi. Ushbu yondashuvlar iqtidorli o'quvchilarni aniqlashda yagona mezondan foydalanish yetarli emasligini ko'rsatadi.

Muhokama. Iqtidorli o'quvchilarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish jarayoni ularning individual-psixologik xususiyatlari, intellektual imkoniyatlari, motivatsiyasi va ta'lim muhiti bilan chambarchas bog'liq. Tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, iqtidorlilik faqat yuqori darajadagi intellekt bilan belgilanmaydi, balki ijodiy fikrlash, muammoli vaziyatlarga yangicha yondashish, mustaqil qaror qabul qilish va o'z g'oyalarini amaliyotga tatbiq etish kabi xususiyatlarda ham namoyon bo'ladi. Iqtidorli o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda ta'lim jarayonining mazmuni va tashkil etilish shakli muhim ahamiyatga ega. An'anaviy reproduktiv topshiriqlardan tashqari, muammoli vaziyatlar, ochiq savollar, ijodiy loyihalar, tadqiqot topshiriqlari va mustaqil faoliyatga yo'naltirilgan mashg'ulotlardan foydalanish o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirishi mumkin. Bunday yondashuv o'quvchiga mavjud bilimlarni takrorlash bilan cheklanmasdan, ularni yangi vaziyatlarda qo'llash va yangi yechimlar ishlab chiqish imkonini beradi. Muhokama jarayonida motivatsiyaning ham alohida o'rin tutishi aniqlanadi. Iqtidorli o'quvchilarda o'rganishga bo'lgan ichki qiziqish va bilishga ehtiyojning yuqori bo'lishi ularning ijodiy faoliyatga jalb etilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, faqat tashqi rag'batlantirishga tayanish o'quvchining mustaqil ijodiy izlanishiga yetarli darajada yordam bermasligi mumkin. Shuning uchun o'quvchilarning qiziqishlari va individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda rivojlantiruvchi ta'lim muhitini yaratish muhimdir. Iqtidorli o'quvchilarning ijodiy rivojlanishida psixologik qo'llab-quvvatlash ham muhim omil hisoblanadi. O'quvchining fikrlarini erkin ifodalashi, xatolardan qo'rqmasligi va yangi g'oyalarni ilgari surishi uchun psixologik jihatdan qulay muhit zarur. O'qituvchi tomonidan konstruktiv fikr-mulohaza berilishi, o'quvchining individual yutuqlarini e'tirof etish va uning mustaqilligini qo'llab-quvvatlash ijodiy faollikni rag'batlantiradi. Shuningdek, ijodiy qobiliyatlarning rivojlanishida o'z-o'zini baholash va refleksiya jarayonlari ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchining o'z faoliyatini tahlil qilishi, kuchli va rivojlantirilishi lozim bo'lgan jihatlarni anglab yetishi keyingi faoliyatini rejalashtirishga yordam beradi. Shu sababli ta'lim jarayonida refleksiv topshiriqlar va o'z-o'zini baholash usullaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, iqtidorli o'quvchilarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish yagona metod yoki vosita orqali amalga oshirilmaydi. Ushbu jarayon individual yondashuv, yuqori darajadagi bilish faolligi, ichki motivatsiya, ijodiy topshiriqlar, psixologik qo'llab-quvvatlash va qulay ta'lim muhitining o'zaro uyg'unligini talab qiladi. Ayniqsa, o'quvchining individual qobiliyatlarini erta aniqlash va uning rivojlanish dinamikasini muntazam kuzatib borish samarali natijalarga erishish imkonini beradi. Shunday qilib, iqtidorli o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda psixologik mexanizmlarni hisobga olish ta'lim samaradorligini oshirish bilan birga, o'quvchilarning shaxsiy salohiyatini to'liq namoyon etishiga ham xizmat qiladi. Mazkur yo'nalishda individual va differensial yondashuvlardan foydalanish, ijodiy faoliyatni rag'batlantirish hamda psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratish muhim shartlardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa. Iqtidorli o'quvchilarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish murakkab, tizimli va uzluksiz psixologik-pedagogik jarayon hisoblanadi. O'rganilgan nazariy qarashlar va ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'quvchining iqtidorini rivojlantirish faqat uning intellektual imkoniyatlarini oshirish bilan cheklanmasdan, ijodiy tafakkur, mustaqil fikrlash, motivatsiya, tashabbuskorlik va o'z-o'zini rivojlantirish kabi sifatlarni shakllantirishni ham talab etadi. Iqtidorli o'quvchilarning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishda individual yondashuv, psixologik qo'llab-quvvatlash, qulay ta'lim muhiti va ijodiy faoliyatga yo'naltirilgan topshiriqlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Muammoli vaziyatlar, ijodiy

loyihalar, mustaqil izlanish va tadqiqot faoliyati o'quvchilarning yangi g'oyalar yaratishi hamda nostandart yechimlarni izlashiga imkon beradi. Shuningdek, o'quvchilarning ichki motivatsiyasini qo'llab-quvvatlash, o'z imkoniyatlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlash va refleksiv ko'nikmalarini rivojlantirish ijodiy qobiliyatlarning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois o'qituvchi va psixologning hamkorligi iqtidorli o'quvchilarning individual rivojlanish xususiyatlarini aniqlash va ularga mos rivojlantiruvchi dasturlarni tashkil etishda muhim omil hisoblanadi. Xulosa qilib aytganda, iqtidorli o'quvchilarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning samaradorligi intellektual, motivatsion, emotsional va ijtimoiy omillarning o'zaro uyg'unligiga bog'liq. Ta'lim jarayonida ushbu omillarni kompleks ravishda hisobga olish o'quvchilarning ijodiy salohiyatini to'liq namoyon etish, mustaqil va kreativ fikrlaydigan shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur psixologik shart-sharoitlarni yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Vygotsky, L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
- [2] Guilford, J. P. *Creativity* // *American Psychologist*. — 1950. — Vol. 5, No. 9. — P. 444–454.
- [3] Torrance, E. P. *Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual*. — Lexington, MA: Personnel Press, 1974.
- [4] Gardner, H. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. — New York: Basic Books, 1983.
- [5] Sternberg, R. J. *The Nature of Creativity: Contemporary Psychological Perspectives*. — Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- [6] Renzulli, J. S. *The Three-Ring Conception of Giftedness* // *The Gifted Child Quarterly*. — 1978. — Vol. 23, No. 1. — P. 261–266.
- [7] Sternberg, R. J., Davidson, J. E. *Conceptions of Giftedness*. — 2nd ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- [8] Subotnik, R. F., Olszewski-Kubilius, P., Worrell, F. C. *Rethinking Giftedness and Gifted Education: A Proposed Direction Forward Based on Psychological Science* // *Psychological Science in the Public Interest*. — 2011. — Vol. 12, No. 1. — P. 3–54.
- [9] Выготский, Л. С. *Воображение и творчество в детском возрасте*. — Москва: Просвещение, 1991.
- [10] Богоявленская, Д. Б. *Психология творческих способностей*. — Москва: Академия, 2002.